Ізраїльський ракетний удар по Ірану (ніч з 12 на 13 червня 2025 року): політико-правова оцінка, ризики, виклики, наслідки та геополітичні перспективи

Віктор БЕДЬ
НДІ стратегічних та політико-правових досліджень
Карпатського університету імені Августина Волошина
м. Ужгород, 13 червня 2025 р.

Вступ: ніч, що змінила геополітичну динаміку регіону

Масований ракетно-авіаційний удар Ізраїлю по території Ісламської Республіки Іран у ніч з 12 на 13 червня 2025 року став прецедентом безпрецедентної сили у післявоєнній історії Близького Сходу. Удар охопив понад 100 цілей, зокрема центри збагачення урану в Натанзі та Ісфахані, стратегічні об'єкти в Тегерані та військові бази КВІР. Уражено ключову інфраструктуру та командний склад.

Це не лише військовий акт — це політико-правовий виклик всій системі міжнародного права, Статуту ООН та регіональній архітектурі безпеки.

Мета Ізраїлю та правове підґрунтя удару

Доктрина превентивного самозахисту

Ізраїль обґрунтував удар необхідністю запобігти створенню Іраном ядерної зброї, спираючись на ст. 51 Статуту ООН (право на самооборону).

Політико-правова суперечність

Втім, удар відбувся без санкції Ради Безпеки ООН, що викликає питання щодо його легітимності з точки зору міжнародного права та може розглядатись як акт агресії (ст. 2(4) Статуту ООН).

Основні події та втрати

Масштаб і наслідки атаки

Ізраїль задіяв понад 200 бойових літаків, дрони-розвідники, системи радіоелектронної боротьби.

Уражено понад 100 цілей: об’єкти в Натанзі, Ісфахані, Фордо, Тегерані.

Знищено інфраструктуру ППО, склади зброї, дослідні центри, вбито ключових посадовців ІРГК та ядерних фізиків.

Іранська відповідь

Запуск близько 100 дронів у бік Ізраїлю (усі перехоплені).

Оголошено про початок асиметричної кампанії через проксі-угруповання.

Глобальні виклики та ризики

Правовий вакуум у міжнародній системі безпеки

Оскільки РБ ООН фактично паралізована внаслідок вето РФ і КНР, існує загроза перетворення міжнародного права на декларативний механізм без засобів примусу.

Ризик розгортання багатофронтового конфлікту

Ізраїль — Іран, паралельно з РФ — Україна, потенційне загострення навколо Тайваню. Це може спричинити стратегічне перенавантаження США.

Зростання ядерної загрози

Іран може розпочати пришвидшене створення ядерної зброї. Відсутність нагляду МАГАТЕ ускладнить контроль.

Геополітична реакція

США: заявили про нейтралітет, активізували оборону баз.

Росія: скликала РБ ООН, виступила із заявою про порушення Статуту ООН.

Китайська Народна Республіка: заклик до стриманості, пропозиція посередництва.

ЄС: поділений, Німеччина та Франція закликають до деескалації.

Економічні наслідки

Військовий удар Ізраїлю по Ірану, здійснений у ніч з 12 на 13 червня 2025 року, спричинив негайну реакцію на глобальних фінансових і сировинних ринках. Ринки відреагували панічно, з огляду на масштаб ескалації та ризик розширення конфлікту в регіоні Перської затоки — одному з ключових геоенергетичних вузлів світу.

За оперативними даними аналітичної платформи MarketWatch, світові ціни на нафту суттєво зросли. Вартість нафти марки Brent піднялась до $107 за барель, а американської WTI — до $104 за барель, що свідчить про ринкові побоювання щодо перебоїв у постачанні нафти з Близького Сходу, зокрема через можливу блокаду Ормузької протоки. Ця протока забезпечує транспортування близько третини світових морських поставок нафти, і будь-яке порушення її функціонування миттєво впливає на глобальні енергоринки.

Американські фондові індекси зазнали суттєвого падіння. Індекс S&P 500 знизився на 3,4%, а високотехнологічний NASDAQ втратив 4,1%, що відображає страхи інвесторів перед потенційними геополітичними наслідками та посиленням невизначеності. Особливо постраждали сектори, пов’язані з авіаперевезеннями, технологіями та глобальними ланцюгами постачання, чутливими до воєнних загроз і зростання цін на енергоносії.

У свою чергу, інвестори переорієнтувались на захисні активи: золото зросло в ціні на 4,2%, що є типовою реакцією на зростання геополітичних ризиків. Долар США укріпився щодо євро, що свідчить про зростання попиту на традиційно стабільну валюту як «тиху гавань» у періоди глобальної турбулентності.

Таким чином, ізраїльський авіаудар по Ірану спричинив миттєвий ефект на глобальні ринки, продемонструвавши глибоку взаємозалежність між безпековими подіями та світовою економікою. Якщо конфлікт загострюватиметься, світова економіка може зазнати подальших шоків, особливо в енергетичному секторі, фінансових інструментах та торгівлі. Україна, як імпортер нафтопродуктів і частина глобального економічного ланцюга, не залишиться осторонь потенційних наслідків.

Прогнози

На основі поточної динаміки подій, геополітичного контексту та поведінки ключових акторів, аналітики виділяють три основні сценарії розвитку ізраїльсько-іранського конфлікту:

1. Сценарій контрольованої ескалації

Суть:
Конфлікт залишається у площині проксі-відповідей, тобто обмежених ударів по об'єктах, пов’язаних з інтересами сторін, але без безпосереднього розгортання широкомасштабних бойових дій між Іраном і Ізраїлем. Залучаються шиїтські угруповання в Сирії, Лівані (зокрема Хезболла), Ємені (хусити), а також можливі дії в Іраку та Секторі Газа. Ізраїль може відповідати точковими ударами по інфраструктурі КВІР або складам зброї.

Наслідки:

- Збереження напруженості без глобальної ескалації.
- Тривалі загрози для безпеки судноплавства в Перській затоці.
- Енергетичні ринки залишаються волатильними, але без довготривалого шоку.
- Посилення гібридної війни в інформаційному просторі.
- Залучення ООН та деяких посередників, але без прориву.

Ймовірність (станом на 13.06.2025):

- ✓ Висока (≈60–65%), з огляду на небажання США втягуватись у новий конфлікт, політичні обмеження Ірану та прагнення зберегти контроль Ізраїлю над регіональною стабільністю.

2. Сценарій повномасштабної війни

Суть:
Відкрита воєнна конфронтація між Ізраїлем та Іраном, із масованими ударами по стратегічних та цивільних об'єктах, обстрілами міст, атакою на ядерні й військові потужності. З великою ймовірністю втягнення США на боці Ізраїлю, активізації шиїтських формувань у кількох регіонах Близького Сходу, включно з можливою атакою на Саудівську Аравію та ОАЕ.

Наслідки:

Повномасштабна гуманітарна катастрофа в Ірані та Ізраїлі.

Дестабілізація усього Близького Сходу.

Переривання постачання нафти через Ормузьку протоку — глобальна енергетична криза.

Сплеск терористичної активності та радикалізація ісламських угруповань.

Різке падіння світових фондових ринків, криза світової логістики.

Ризик ядерної провокації з боку Ірану (в разі критичного загострення).

Ймовірність:

- ✓ Низька – середня (≈20–25%), однак зростає у разі непрогнозованої відповіді Ірану або повторного удару Ізраїлю, спрямованого на елітні об'єкти КВІР чи ядерну інфраструктуру.

3. Сценарій дипломатичної деескалації

Суть:
Швидке включення зовнішніх посередників — зокрема Китайської Народної Республіки, яка підтримує стратегічне партнерство з Іраном, та Туреччини, яка претендує на роль регіонального арбітра. Можлива активізація нейтрального альянсу держав, до якого можуть увійти Катар, Оман, ОАЕ або Індія. Ініціюється формат багатостороннього переговорного процесу, в якому окремі країни пропонують нову модель колективної безпеки для Близького Сходу.

Наслідки:

- Тимчасове припинення активних бойових дій.
- Підписання політичного меморандуму або угоди про взаємні гарантії.
- Посилення позицій Китаю як миротворця на глобальній арені.
- Послаблення впливу США у регіоні.
- Початок регіонального діалогу щодо денуклеаризації або обмеження військової присутності.

Ймовірність:

- ✓ Середня (≈15%), однак підвищується, якщо обидві сторони отримають сигнал, що ризик війни перевищує потенційні політичні дивіденди.

Узагальнення:
Ситуація надзвичайно динамічна. Найбільш вірогідним наразі залишається сценарій контрольованої ескалації, який дозволяє обом сторонам зберігати обличчя й демонструвати силу без втрати контролю над процесом. Однак, навіть поодинокі неконтрольовані дії можуть зірвати баланс і швидко перевести ситуацію до фази повномасштабної війни. Україні, в умовах глобальної війни з РФ, необхідно уважно моніторити ситуацію, враховуючи її потенційний вплив на енергетичну безпеку, оборонні союзи й політико-економічну підтримку партнерів.

Висновки та рекомендації

Для України:

- Уважно стежити за перерозподілом ресурсів західної підтримки.

- Активізувати дипломатію на глобальних майданчиках (ООН, ЄС, НАТО).
- Пропонувати ініціативи нейтралізації нових конфліктів як нація, що захищає міжнародне право.

Для світу:

- Відновити дієвість системи колективної безпеки.
- Забезпечити новий режим ядерного контролю в регіоні.
- Створити нову платформу деескалації в рамках ООН або "Розширеного Близькосхідного формату".

Ізраїльський удар по Ірану у червні 2025 року знаменує новий етап світової реальності, де пряма сила дедалі частіше підміняє правові процедури, а міжнародне право ризикує перетворитися на беззубу формальність.

4. Сценарій стратегічного самозміцнення України

Суть:
На тлі системної дестабілізації міжнародного правопорядку, глобального посилення авторитарних режимів і відвертого ігнорування норм міжнародного права (зокрема Росією, Іраном, Північною Кореєю), Україна має невідкладно активізувати процес внутрішнього переозброєння, технологічної модернізації Збройних Сил України, переходу на інноваційне озброєння нового покоління (зокрема у сферах безпілотних технологій, кіберзахисту, високоточної зброї та систем ППО/ПРО), а також усіма можливими методами готувати передумови для повернення ядерного статусу — як ключового фактора стримування агресії.

Наслідки та завдання:

- Переосмислення оборонної доктрини України на основі самодостатньої сили, а не лише зовнішніх гарантій.
- Переорієнтація економіки та держуправління на військово-промислову модель, яка забезпечить стабільне постачання зброї, мобілізаційний резерв і технологічний прорив.
- Встановлення внутрішнього консенсусу щодо того, що тільки сильна армія та потужний військово-промисловий комплекс є гарантією не лише виживання, а й розвитку.
- Посилення союзницьких зв’язків, але на засадах рівноправного партнерства, а не лише реципієнтської залежності від зовнішньої допомоги.

5. Сценарій довгострокового стримування через військову самодостатність України

Суть:
Збереження й укріплення української незалежності в новому глобальному контексті неможливе без переходу до довготривалої стратегії стримування ворога шляхом розвитку власної військової потуги. Ізраїльсько-іранський конфлікт яскраво демонструє, що лише ті держави, які є здатними до асиметричної відповіді та володіють реальними стримувальними інструментами, мають шанс на виживання й суверенітет.

Наслідки:

- Початок національного діалогу щодо повернення ядерного статусу України — як єдиної гарантії стримування ядерного шантажу з боку РФ.
- Формування нової архітектури безпеки України, заснованої не лише на західних гарантіях, а й на внутрішній обороноздатності.
- Масова мобілізація науково-технічного потенціалу, інвестування у розробки стратегічного озброєння.
- Конституційне та законодавче забезпечення переходу на оборонну модель розвитку в умовах тривалої війни нового типу.

Ключові джерела:

1. AP News: https://apnews.com/article/00234a06e5128a8aceb406b140297299

2. Reuters: https://www.reuters.com/world/middle-east/trumps-peacemaker-pledge-takes-big-hit-israel-strikes-iran-2025-06-13/

3. Axios: https://www.axios.com/2025/06/12/trump-iran-israel-strikes-nuclear-maga

4. MarketWatch: https://www.marketwatch.com/story/oil-prices-spike-u-s-stock-futures-fall-as-israel-strikes-targets-in-iran-75386d2c

5. FT, Times of India, Radiosvoboda, 24tv, Zaxid.net